

בלי להנהיג? חלמיש מסבירה את יערי באישיותו בלי עובדות פוליטיות וסוציולוגיות ברורות: יערי צבר כוח-יתר על-ידי מירכוז ועיקור הדמוקרטיה בקבה"א מאז 1935, והפך לראש אוליגרכיה על-ידי השתקת ודיכוי מתנגדיו, קידום נאמניו ומחזקי שליטתו וניכוס פריבילגיות שהיו לסמלי סטאטוס מרתיעי מתנגדים שהרגילוהו ל"אני ואפסי עוד" כמתואר בספר. אולם חלמיש נמנעת מהסבר זה ותוך כך שוגה בעובדות.

לפיה הערצת ברית-המועצות החלה ביוני 1941 והתגברה מאז ניצחון סטלינגרד כ"היענות למאווייהם של חברי התנועה" (עמ' 279), אולם אין שום הוכחה למאוויים אלה חוץ מאשר אצל יערי וקומץ שמאלנים שטיפח לצורך שליטתו. יתר על כן, יערי פנה שמאלה ב-1939 לתמוך בחוזה הציני של סטלין עם היטלר, רבים התנגדו לו ורק אחרי ארבעה חודשי ויכוח מר ניצח ברוב זעום; זו ודאי לא היענות למאוויי ציבור. חלמיש טוענת שאהדת ברה"מ סייעה "לליכוד הציבור סביב מנהיגותו" אך ברור שהשמאלתו פילגה את הציבור ולא ליכדה אותו סביב שום מטרה של התנועה, רק שימשהו להגנת כוחו ומעמדו.

חלמיש אף סותרת את טענת ליכוד הציבור כאשר היא מראה, כמו אחרים לפניו, שסוד כוחו של יערי היה מרכזיותו בפוליטיקה של הקבה"א בין הימין לשמאל ושנחלש כשגדל פער הכוחות בין הצדדים עד כדי חיסול יתרון המרכזיות. כלומר, במקום ללכד הוא צבר כוח ממעמדו כמכריע בין פלגים מנוגדים שהוא עצמו יצר וקיים את שוויון כוחם כאשר קידם בקבה"א ובמפ"ם שמאלנים קיצוניים והשליט שיח שמאלני. כשחלמיש מראה את שליטת יערי במינויי הבכירים היא משתמטת מהשאלה כיצד זה שמאלן קיצוני כריפתין נשאר בכנסת ואף קודם למקום רביעי ברשימת מפ"ם ב-1955 אחרי שגרם ב-1953 למשבר נורא ולמאות עזיבות וסילוקי חברים במאבק משפטי פראג. ההסבר לכך ברור ומצוי בספרי החדש "האמת על הקיבוץ", אך חלמיש נמנעת מלדון בו: קידום ריפתין ושמאלניו לעמדות בכירות והשלטת הערצת ברה"מ שמאלנית יצרו ליערי מיצוב מרכזי נוח להנצחת שלטונו תוך ניצול היתרונות שנזכרו לעיל, לא גורמי אישיות וכריזמה כטענת חלמיש.

חלמיש יצרה שאלת ביצה ותרנגולת לגבי הערצת ברה"מ: האם ההערצה גרמה לנתק בין יערי לציבורו או שהנתק הזה גרם לו להיאחז בקרנות המזבח של ההערצה לקיום מעמדו? אולם, זוהי שאלה חסרת-טעם: יערי החל מתנתק ב-1939 מהציבור כשפנה להערצת דיקטטורה נוגדת עקרונות קיבוץ להגנת מעמדו וכוחו בסיוע מיעוט שמאלני תוך ידיעה שזה נגד עקרונות התנועה. הרוב התנגדו או היו אדישים ומזכירות הקבה"א שהוא עצמו מינה אף נקטה זמן קצר קודם לכן עמדה אנטי-שמאלנית: דרישה לחקירה בינלאומית של משפטי מוסקבה. אולם יערי

## מצער לקבוע כי ספרה של אביבה חלמיש מאכזב. הוא איננו מספק תשובה למי שרוצה להבין את 40 שנות אי-מנהיגותו של יערי

# האומנם "חידת מנהיגות יערי"?

ראובן שפירא, גן שמואל

"מאיר יערי האדמו"ר ממרחביה" של אביבה חלמיש הוא חצי שני של ביוגרפיה שחציה הראשון פורסם ב-2009. בספר נאספו ביד מקצועית שפע של פרטים להשלמת מה שאמור להיות פיצוח חידת מנהיגות יערי בקיבוץ הארצי השומר הצעיר (להלן: קבה"א) מ-1927 עד 1973. אכן מעמד יערי היה כמעין-אדמו"ר בקבה"א ובמפלגתו מפ"ם, ובספר מידע רב על מעמד זה, על כוחו העצום של יערי ועל השימוש, לרעה לרוב, שעשה בו. כראוי להסבר מנהיגות הגישה ביקורתית, וגם עברה בתנועת הנוער ובקיבוץ של הקבה"א יכלו לסייע בידי חלמיש לפצח את חידת מנהיגות יערי. אולם, מצער לקבוע כי ספרה מאכזב; שפע העצים לא מציג ולא מסביר כראוי את היער ולא את מי שהנהיגו מראשיתו אך מהר יחסית פסק מלהנהיג ורק הגן על עליונות מעמדו, כוחו, יוקרתו והפריבילגיות הנלוות, כפי שלפני מאה שנה מצא רוברט מיכלס שקורה לכל מנהיג מצליח שלא מוחלף בזמן וקרא לכך "חוק הברזל של האוליגרכיה".

בספר אין זכר למיכלס ולשאר חוקרי מנהיגות והפיכתה לאוליגרכיה כי לדידה של חלמיש לא היו כאלה יערי ומקורביו על אף שניכסו סמכויות-יתר ופריבילגיות ששימשום לא כדי להנהיג את תנועתם להתמודדות עם אתגריה אלא כדי לשלוט ולקיים תדמית של התמודדות להגנת כוחו, מעמדו ויתרונותיו של יערי כך שאיש לא יוכל להחליפו והם ייהנו עימו. לפי חלמיש "למעשה הוא חדל לעצב את דרכו של הציבור... בלטה העובדה שאין לו חזון ואין לו דרך, שהוא מגיב ואינו יוזם", אך מצד שני היא טוענת: "התקיימה זהות אינטרסים בסיסית בין התנועה למנהיגיה... שהיא אחד מסודות הישרדותה ארוכת השנים של ההנהגה ההיסטורית [כלומר יערי וחזון]". אבל איך אפשרית זהות אינטרסים בין תנועה רדיקלית הזקוקה למנהיג כדי להובילה ליעדיה ולבין מי שתופס עמדת מנהיג רק למען מעמדו ושליטתו

שנאמנותם נקנתה בפריבילגיות בעוד איום בהדחה בטענת רוטציה ריחף מעל ראשיהם ואילו יערי שלט בפרסומים מהם ניזונו החברים ובשאר אמצעי שליטה מנגנונית בלא צורך בכריזמה. גם אין ויכוח שחזן היה הכריזמטי שבין השניים, אבל חלמיש ייחסה כריזמה ליערי וכך נמנעה מלייחס לו שליטה אוליגרכית. חלמיש עשתה עבודת איסוף פרטים מרשימה, אבל מי שרוצה להבין את 40 שנות אי-מנהיגות יערי לא ימצא זאת בספרה.

ספרו של ראובן שפירא "האמת על הקיבוץ" הופיע בהוצאת פרדס חיפה.

דחף שמאלה, הביס את התנגדות חזן שותפו שהעדיף הצטרפות אליו על פני הדחה, וכשסטלין שינה את עמדתו ב-1947 לתמיכה בתוכנית החלוקה הושלטה שמאלנות הרסנית לקבה"א אבל מועילה ליערי.

גם אחרי שנאום חרושצ'וב הסודי ב-1956 חשף את פשעי סטלין ועוד יותר אחרי שמשלחת הקבה"א חזרה ממוסקבה ב-1957 נרעשת מגילויי הניוון של המשטר הסובייטי יערי דבק בו במקום להתנער ממנו כשאר סוציאליסטים בעולם ודיכא את ראשי צעירי הקבה"א ובייחוד את מנהיגם הכישרוני אפרים ריינר שפסלו שמאלנות (למען גילוי נאות: ריינר היה חבר קיבוץ). הללו שנקראו "חוג ה-11" התחזקו כי התמודדו עם בעיות אמיתיות של הקיבוצים, נכנסו לחלל המנהיגות שיצר יערי. ושוב יש לחלמיש שאלה חסרת-טעם: האם יצא יערי נגד ריינר בשל ביקורתו על ברה"מ או שיערי התחפר בהערצת ברה"מ כקרדום במאבק נגד ריינר? אולם, הרי שני הדברים הם אחד: הערצת ברה"מ ותקיפת ריינר הגנו יחדיו על כוחו ומעמדו של יערי.

נושא נוסף בו כשלה חלמיש הוא יחסי יערי-חזן כ"הנהגה היסטורית" וקיבוציהם, מרחביה ומשמר העמק שמשום מה הוגדרו בספרה כ"מיוחסים". לפיה זו "סימביוזה יוצאת-דופן" למרות רוב המחלוקות והמתח ביניהם שלטענתה לא הורגש עד אמצע שנות ה-60. אבל מתח היה כבר ב-1939 ובשני מאבקים נוספים בהם חזר וניצח יערי עד שחזן נכנע ב-1943 ומאז שוב לא העז לצאת כנגדו, כמתואר בפרסומי. שורש הסימביוזה לא היה מופלא כלל כטענת חלמיש, אלא נבע פשוט מרווחי שניהם: יערי שימר לצידו את חזן הכריזמטי והכנוע עם תדמית ההנהגה המשותפת שלה כוח משיכה רב עבור חברי תנועה שיתופית, ואילו חזן הרוויח את קידום נאמניו למנגנון הקבה"א שחזקוהו עד שירש את יערי למעשה בסוף ה-60.

המתח ביניהם עלה שוב ב-1959 ולא באמצע שנות ה-60 כטענת חלמיש כשיערי ראה את השפעת ריינר וקבוצתו ודרש מחזן ללחוץ להרחבת הקבוצה, להכנסת נאמניו וכך לנטרלה. חזן ניסה להתנגד אך לבסוף נכנע ללחץ יערי ודרש מהקבוצה לקבל את צעירי יערי שאכן ניטרלה בסכולאסטיקה על "הסוציאליזם הסובייטי". מחקרו של ד"ר ביילין לא מותיר ספק שחזן הכנוע ויערי כפו זאת על הקבוצה אבל אצל חלמיש הקבוצה הורחבה מרצון חבריה.

ספרה של חלמיש רצוף שגיאות דומות. לדוגמה: המשכיות שלטון יערי מוסברת בכריזמטיות שלו, כביכול לפי הסוציולוג הידוע ובר. אולם, ובר הסביר מנהיג כריזמטי כמי שעולה במצב משברי, כפי שעלה יערי למנהיגות קבוצת ביתניה ב-1920 (כבהצגת "ליל ה-20" של סובול), לא מנהיג ממוסד בקבה"א המשגשג של שנות ה-40-70' ששלט - גם לפי חלמיש - בריכוזיות אנטי-דמוקרטית במאות עסקנים